

УДК 377.44/.5:63

Зміни в системі підготовки і підвищенні кваліфікації керівних кадрів колгоспів і радгоспів УРСР в 50-х – 60-х рр. ХХ ст.

О.М. КРОПИВКО

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м.Київ, Україна,
E-mail: olena_k@meta.ua

Авторське резюме

На основі архівних джерел, законодавчих і нормативних документів, наукових досліджень розглядаються зміни в системі підготовки і підвищенні кваліфікації керівних кадрів колгоспів і радгоспів в період 1950-60-х рр. Досліджуються характерні тенденції становлення нових форм підвищення кваліфікації керівних кадрів і підготовки спеціалістів сільського господарства. Стверджується, що ці зміни стали наслідком ухвалення вищими органами влади СРСР низки постанов щодо поліпшення підготовки керівних кадрів і спеціалістів сільського господарства, які дублювалися в постановах ЦК КП Української РСР і Ради Міністрів УРСР, а також знайшли відображення у нормативних документах Міністерства сільського господарства УРСР. З'ясовано, що 1950-60-х рр. провадилися пошуки оптимальних форм системи підготовки і підвищення кваліфікації керівників і спеціалістів сільського господарства.

Вперше підготовка і підвищення кваліфікації керівних кадрів колгоспів і радгоспів розглядається як складова системи сільськогосподарської освіти. На основі фактологічного матеріалу доведено, що загалом цей процес був зумовлений об'єктивною необхідністю - низьким освітнім рівнем керівного складу колгоспів і радгоспів, проблемою заповнення вакансій, спричиненої демографічними втратами першої половини 40-х рр. ХХ ст.

Недостатність фахівців у сфері аграрного виробництва, низький рівень кваліфікації серед керівництва було визнано причинами невиконання завдань, поставлених перед сільським господарством. У статті деталізовано пошуки оптимальних форм підготовки і підвищення кваліфікації керівного складу, до

© О.М. Кропивко, 2015

чинників, які гальмували цей процес, віднесено незадовільну матеріально-технічну базу сільськогосподарських закладів освіти, в першу чергу житлову проблему, а також відсутність або недостатність фінансового (стипендіального) забезпечення. Відсутність мотивації призводила до зриву планів з підвищення кваліфікації керівників колгоспів і радгоспів; лише в середині 60-х рр. XX ст. вдалося підняти реальні показники до запланованих.

Ключові слова: постанови ЦК КП Української РСР і Ради Міністрів УРСР, однорічні школи підготовки керівних кадрів колгоспів і радгоспів, шестимісячні курси підвищення кваліфікації керівних кадрів колгоспів і радгоспів, факультети підвищення кваліфікації керівних кадрів при сільськогосподарських вузах, сільськогосподарські технікуми по підготовці керівних кадрів колгоспів і радгоспів.

Changes in advance training and preparatory system of personnel of collective and state farms of the USSR in the 1950s - 60s

O.M. KROPYVKO

National university of life and environmental sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine,
E-mail: olenak@meta.ua

Abstract

On the base of the archival sources, legislative and normative acts and scientific researches the changes to the advance training and preparatory system of personnel of collective and state farms of the USSR in the 1950s - 60s are examined.

The specific tendencies of formation of the new forms of advance training of management personnel and preparation of specialists in the sphere of agriculture are investigating now. It is claimed that these changes had become the consequence of the adoption by the highest authorities of the USSR of a number of resolutions concerning the improvement of management personnel's and agricultural specialists training that were duplicated in the decisions of USSR of Ukrainian SSR and the USSR Council of Ministers, and reflected in the regulations of the Ministry of Agriculture of the USSR. It was found that in the 1950-60's there was conducted the research for optimal forms of preparation and training of managers and agricultural specialists.

For the first time the advance training and preparatory system of personnel of collective and state farms is considered as a component of agricultural education. On the basis of factual material it was proved that overall this process was caused by the objective necessity - low educational level of managers of state and collective farms, the problem of vacancies filling caused by demographic losses in the first half of the 40's of the XX century.

Lack of specialists in the field of agriculture, low qualification level of leadership were recognized as the causes of failure of tasks assigned to agriculture. The article describes the detailed researches of the best forms of management personnel training; the factors that hindered this process include poor material and technical basis of agricultural education institutions, especially the housing problem and also the lack or insufficiency of financial (scholarship) support. The lack of motivation led to the disruption of plans for training managers of collective and state farms; only in the mid 60's of the XX century it was managed to raise the actual rates to the planned ones.

Key words: the SRSR of Ukrainian SSR and USSR Council of Ministers, annual school for advance training of management personnel of collective and state farms, six-month refresher courses for managers of collective and state farms, faculties of advance training of management personnel at agricultural universities, agricultural technical school for preparation of management personnel of collective and state farms.

Постановка проблеми. Розвиток системи сільськогосподарської освіти в Українській РСР в другій половині XX ст. відбувався в умовах трансформації її організаційної структури. У період 50-60-х років були закладені основи структури закладів освіти від нижчого до вищого рівня, визначені пріоритети освітнього процесу, а також було сформовано передумови для формування кадрового потенціалу у сільському господарстві. Підготовка і підвищення кваліфікації керівників колгоспів і радгоспів спеціалістів сільського господарства стала складовою системи сільськогосподарської освіти. На підставі значного архівного матеріалу охарактеризовані зміни і зроблено висновки щодо пошуків форм підвищення кваліфікації і підготовки керівного складу колгоспів і радгоспів, відповідно до завдань у сфері аграрного виробництва УРСР.

Аналіз досліджень і публікацій. Трансформаційні процеси в системі закладів освіти сільськогосподарського профілю відображені у наукових працях Литвина В.М., Нікілева О.Ф., Даниленка В.М, Жмур В.С., Сігасвої Л.С., Курило В.М. Нестерової Л.В., Лікарчука І.Л. [1]. Дисертаційні дослідження та праці Сергійчука О.М., Васильчук Т.В., Куцаєвої Т.О., Брехунець Н.С., Сворака С.Д., Герегової С.В., Зайчука В.О., Головінова В.П., Ближнюк Р.О. [2] присвячені аналізу освітніх процесів в УРСР у післявоєнний період. Розвиток освітніх процесів в Україні у другій половині XX ст. також висвітлено у дисертаційних дослідженнях С.В.Онопченка, О.Л.Михальчука, Г.В.Кучеренка, О.М.Коханко [3]. Зміни в структурі закладів освіти сільськогосподарського профілю в період 1950-60-х рр. зафіксовано у Збірниках наказів та розпоряджень

Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти Української РСР, а також фондах Центрального державного архіву вищих органів влади, зокрема Р-2 (справи Верховної Ради УРСР), в яких сконцентровано матеріали про організацію і роботу вищих і середніх сільськогосподарських учбових закладів в Українській РСР, про підготовку і використання сільськогосподарських кадрів масових кваліфікацій по областях УРСР, про підготовку і підвищення кваліфікації керівників колгоспів і радгоспів і спеціалістів сільського господарства. Серед наведених можна виділити додатки до наказів по Міністерству сільського господарства, які наводять статистичні дані щодо планів прийому в міжобласні однорічні школи підготовки керівних кадрів і шестимісячні курси підвищення кваліфікації керівників колгоспів і радгоспів та реальні показники їх виконання.

Значний фактологічний матеріал щодо кадрового складу керівників і спеціалістів сільського господарства наведено у довідках Міністерства сільського господарства, які дозволяють зробити висновки щодо загальних напрямів у пошуку оптимальних форм підготовки та підвищення кваліфікації останніх, а також виділити певні характерні тенденції організаційних змін.

Мета дослідження. На базі всебічного аналізу фактологічного матеріалу та архівних даних визначити характерні риси змін у системі підготовки і підвищення кваліфікації керівного складу колгоспів і радгоспів і спеціалістів сільського господарства. Обраний хронологічний період дає змогу простежити основні тенденції формування і здійснення державної політики щодо підвищення освітнього рівня керівників колгоспів і радгоспів і спеціалістів сільського господарства.

Виклад основного матеріалу. Питання підвищення кваліфікації керівних кадрів колгоспів і радгоспів стало одним із пріоритетів другого і третього повоєнного десятиліття. Брак кваліфікованих кадрів, у т.ч. серед керівництва, негативно позначався на виконанні завдань, поставлених ЦК КПРС і Радою Міністрів СРСР і, відповідно, ЦК КП України і Радою Міністрів УРСР перед сільським господарством.

Недостатня увага до відновлення матеріально-технічної бази сільськогосподарських закладів освіти (вузів і технікумів) заважала задоволенню зростаючої потреби аграрного виробництва у фахівцях. За період 1950/51 н.р. кількість вузів і середніх навчальних закладів УРСР значно скоротилася (на 122 порівняно з 1940 р.), загальна кількість студентів зростала приблизно на 10% (у вузах – з 197 до 202 тис.чол., у середніх навчальних закладах – з 196 до 228 тис.чол.) [1, с.82]. Як вказує у своїй праці В.М.Литвин, у першому повоєнному

десятилітті пріоритет надавався заочній освіті. Так, уже в 1946 р. при 76 вузах почали діяти заочні відділення, ще при 21 – навчально-консультаційні пункти. Хоча якість заочної освіти істотно поступалася денній формі, проте це дозволило зменшити дефіцит кадрів. У період четвертої п'ятирічки у вузах і технікумах було підготовлено 356 тис. спеціалістів з вищою і середньою освітою [1, с.84]. Проте підготовка спеціалістів сільського господарства за умов заочного навчання мала суттєві недоліки, зокрема в 1958 р. заочним навчанням було охоплено дуже мало керівних кадрів колгоспів [6, арк.37-47].

Проблема заповнення вакансій у сільському господарстві гостро відчувалася ще в середині 50-х рр. ХХ ст. На 10 інженерів, агрономів і зоотехніків, які прибували в сільське господарство республіки, припадало лише 15-17 спеціалістів середньої кваліфікації [1, с.88].

На початку 50-х рр. підвищення кваліфікації голів колгоспів здійснювалося на річних курсах при середніх сільськогосподарських школах [4, арк. 51], але план прийому недовиконувався від 20 до 65% [5, арк. 205]. Основною причиною такого стану була зацікавленість голів колгоспів в отриманні середньої спеціальної освіти на заочних відділеннях при сільськогосподарських технікумах. В цьому зв'язку, з 1 листопада 1955 р. функціонування річних курсів з перепідготовки і підвищення кваліфікації голів колгоспів при середніх сільськогосподарських школах по підготовці голів колгоспів було припинено [4, арк. 52].

Статистичні дані щодо освітньо-кваліфікаційного рівня керівних кадрів у системі Міністерства сільського господарства за 1957 р. свідчать, що на посадах директорів МТС, головних інженерів, агрономів, зоотехніків тощо працювало близько 70% спеціалістів із вищою освітою; на посадах голів колгоспів тільки 45% мали вищу та середню освіту. Загалом же в колгоспах республіки працювала понад 40 тис. спеціалістів сільського господарства, які в основному були направлені для роботи в сільському господарстві в 1954-57 рр., з них 20 тисяч у 1957 р. [6, арк.7-9].

Для покращання ситуації з підготовкою студентів-заочників у 1959 р. Рада Міністрів УРСР надіслала пропозицію Раді Міністрів СРСР щодо передачі у підпорядкування Міністерства сільського господарства УРСР Українського республіканського філіалу Всесоюзних заочних курсів, який діяв на території УРСР. Відповідно до постанови Ради Міністрів СРСР з 11 березня 1959 р. №253 «О структуре Министерства сельского хозяйства СССР», ці курси були передані у підпорядкування Міністерства сільського господарства РРФСР. На підставі того, що філіал вказаних курсів знаходився на території України, кадри готувалися виключно для колгоспів, радгоспів і РТС України, Рада

Міністрів УРСР висловлювала прохання передати Український республіканський філіал вказаних курсів з відділенням у м. Дніпропетровську, Львові та Одесі у підпорядкування Міністерству сільського господарства УРСР і за розпорядженням Ради Міністрів РРФСР від 22.09.1959 р. №5958-р. питання передачі вирішено позитивно [7, арк. 189-191].

На початку 60-х рр. ХХ ст. питання підготовки спеціалістів сільського господарства і підвищення кваліфікації керівних кадрів знову стає актуальним. На Пленумі ЦК КПРС у січні 1961 р. було висунуто завдання піднесення народного господарства, що, в свою чергу, вимагало значного підвищення кваліфікації керівників колгоспів і радгоспів. У Постанові ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 18 серпня 1961 р. вказувалося, що, незважаючи на проведену роботу із зміцнення колгоспів і радгоспів керівними кадрами і спеціалістами сільського господарства, все ж значна частина голів колгоспів і директорів радгоспів не мають достатніх знань для ефективного керівництва сільськогосподарським виробництвом.

З метою якомога швидшого розв'язання проблеми підвищення кваліфікації керівного складу ЦК КПУ і Рада Міністрів УРСР 19 вересня 1961 р. приймають постанову №1417 «Про підготовку і підвищення кваліфікації керівних кадрів колгоспів і радгоспів» [8, с.16-17], в якій було визначено дві форми підвищення кваліфікації: 1) міжобласні однорічні школи підготовки керівних кадрів колгоспів і радгоспів; 2) шестимісячні курси підвищення кваліфікації керівних кадрів колгоспів і радгоспів.

До шкіл приймали осіб з вищою і середньою освітою віком до 40 років із числа заступників голів колгоспів і директорів радгоспів, керуючих відділками, завідуючих фермами, бригадирів, спеціалістів сільського господарства, які працювали на виробництві та в партійних, радянських і сільськогосподарських органах. У Додатку №1 до постанови було визначено кількість осіб від областей, які будуть підвищувати кваліфікацію в однорічних школах, а також перелік вузів, при яких дані школи будуть організовані. Так, на 1961 р. у плані підвищення кваліфікації по областях показники варіювалися від 25 осіб (Закарпатська, Станіславська, Кримська, Чернівецька) до 55 (Харківська, Сумська); загальний показник по УРСР склав 960 осіб. До переліку вузів, при яких були організовані однорічні школи, увійшли 11 сільськогосподарських інститутів, серед яких Українська академія сільськогосподарських наук, Уманський сільськогосподарський технікум, Житомирський, Харківський, Львівський, Дніпропетровський, Одеський, Луганський, Херсонський, Полтавський, Кам'янець-Подільський сільськогоспо-

дарські інститути. Шестимісячні курси підвищення кваліфікації керівних кадрів колгоспів і радгоспів були організовані при Полтавському, Дніпропетровському, Одеському сільськогосподарських та Львівському зооветеринарному інститутах. Всього було заплановано підготувати у 1961 р. 400 чол., ця кількість пропорційно розподілялася серед вузів [8, с.18].

Проте ці плани були втілені в життя тільки частково - до жодного із зазначених вузів слухачі не прибули у визначеній кількості; із загальної кількості відібраних на навчання 355 чол. на курси прибуло 176 чол. [9, арк. 177, 191]. Однією із причин такого невиконання стала незабезпеченість слухачів житлом (гуртожитками) та відсутність виділення коштів на наймання кутків. Особливо це відобразалося на матеріальному забезпеченні слухачів одномісячних курсів, за якими на час навчання зберігалася тільки заробітна плата, а при відрядженні на курси стипендії вони не отримували і оплачували кутки за свій рахунок.

Постановою ЦК КП України і Ради Міністрів УРСР №306 від 12 червня 1963 р. було передбачено підвищення кваліфікації у 1964 р. 7610 спеціалістів колгоспів і радгоспів, в т.ч. на тримісячних курсах при сільськогосподарських вузах 3420 чол. і на одномісячних курсах при науково-дослідних установах і сільськогосподарських технікумах - 4190 чол. Міністерство сільського господарства звітувало, що сільськогосподарські учбові заклади і науково-дослідні установи були забезпечені учбовими планами і програмами, в яких передбачено вивчення новітніх досягнень науки, передового досвіду; до програм було внесено зміни і доповнення з нової технології вирощування сільського господарства культур і виробництва продуктів тваринництва та хімізації сільського господарства, що зумовлено виконанням постанов грудневого 1963 р. і лютого 1964 р. Пленумів ЦК КПРС та порад т. М.С. Хрущова в Записці Президії ЦК КПРС [10, арк.28]. Разом із тим, Міністерство сільського господарства вказувало, що облвиконкоми дуже мало приділяли уваги направленню спеціалістів сільського господарства колгоспів і радгоспів на навчання. Так, із 960 агрономів на тримісячних курсах навчалися 591 чол. (61% до плану), на одномісячних - 445(66%) [10, арк. 31].

Дана постанова зобов'язала облвиконкоми впродовж трьох років здійснити будівництво гуртожитків для курсів підвищення кваліфікації при 28 учбових закладах та науково-дослідних установах на контингент слухачів 3900 чол.

Загалом проблема забезпеченості житловим фондом, як і матеріального забезпечення студентів і учнів сільськогосподарських учбових закладів не втрачала гостроти з післявоєнного періоду до кінця 60-х рр. ХХ ст. О.Ф.Нікілев

[1, с.87] серед причин невирішення кадрової проблеми в сільському господарстві вказує на фінансову дискримінацію в стипендіальному забезпеченні працівників, студентів і учнів навчальних закладів сільськогосподарського профілю порівняно з технічними (на 25% у технікумах і до 50% у вузах на поч. 1950-х р.). Щодо забезпеченості житлом, то у 1950 р. лише 42% студентів та 60% учнів технікумів мешкали у гуртожитках, що змушувало вузи і технікуми нести додаткові витрати на оплату проживаючих на приватних квартирах (т.з. «кутках»).

У зв'язку із ситуацією, що склалася, Міністерство сільського господарства УРСР і Міністерство виробництва і заготівель сільського господарства УРСР розробили заходи із поліпшення справи підвищення кваліфікації, серед яких: 1) зобов'язали облвиконками забезпечити до 1 вересня 1964 р. складення проектно-технічної документації на будівництво 29 гуртожитків і передбачити капіталовкладення на їх будівництво у 1965 р.; 2) враховуючи відсутність гуртожитків, порушити клопотання перед Радою Міністрів УРСР про встановлення іногороднім слухачам одномісячних курсів, які мають на своєму утриманні сім'ї, стипендії у розмірі 40 крб. на місяць [10, арк. 33].

Підвищення кваліфікації спеціалістів сільського господарства УРСР у 1964 р. здійснювалося при 15 сільськогосподарських вузах, 18 науково-дослідних установах та 32 сільськогосподарських технікумах [10, арк. 38-39].

У пропозиціях колегії Міністерства сільського господарства УРСР, поданих Раді Міністрів УРСР у травні 1964 р., аналізується наявний стан підготовки сільського господарства кадрів в УРСР, зокрема вказано, що підвищення кваліфікації голів колгоспів і директорів радгоспів здійснюється на шестимісячних курсах при 4-х сільськогосподарських інститутах з контингентом 400 чол. Тут же висловлено рекомендацію щодо скорочення строку навчання на даних курсах до двох місяців і збільшення контингенту щорічної підготовки до 2-2,5 тис. чол. з тим, щоб раз на 4-5 років кожен голова колгоспу і директор радгоспу мали змогу підвищити свою кваліфікацію [11, арк. 50, 58]. Серед вузів, при яких було визнано доцільним організувати курси підвищення кваліфікації голів колгоспів і директорів радгоспів – Дніпропетровський, Житомирський, Кримський, Луганський, Полтавський, Одеський, Харківський, Херсонський, Кам'янець-Подільський, Уманський сільськогосподарські інститути. Підвищення кваліфікації начальників виробничих колгоспно-радгоспних управлінь пропонувалося здійснювати на одномісячних курсах при кращих сільськогосподарських вузах і науково-дослідних інститутах [11, арк. 59], серед яких Кам'янець-Подільський, Херсонський,

Харківський і Луганський сільськогосподарські інститути. Підвищення кваліфікації спеціалістів колгоспів і радгоспів здійснювалося на одно-тримісячних курсах при сільськогосподарських вузах та в науково-дослідних установах, відповідно до постанови Ради Міністрів УРСР «Про систему підвищення кваліфікації спеціалістів сільського господарства», де передбачено підвищення кваліфікації спеціалістів, раз на 5 років. Контингент курсів на 1964 р. встановлено у кількості 7610 чол., в той час як у колгоспах і радгоспах працювало 89 тис. чол., таким чином необхідність щорічного підвищення кваліфікації складала 18 тис. спеціалістів [11, арк. 54].

Станом на 25 грудня 1964 р. на курсах навчалися 497 чол. і в школах 906 чол. У переліку сільськогосподарських інститутів, при яких організовано шестимісячні курси, наведено дані щодо контингенту слухачів: у Полтавському сільськогосподарському інституті – план складав 95 чол., прибуло 96, з них голів колгоспів – 91, директорів радгоспів – 5; у Дніпропетровському – план – 95, прибуло 93, з них голів колгоспів – 83, директорів радгоспів – 10; Одеському – план – 100, прибуло 98, з них голів колгоспів – 97; Львівському зоветінституті – план – 110, прибуло 110, з них голів колгоспів – 108 [10, арк.170]. Загалом план прийому на навчання на шестимісячні курси по УРСР виконано було на 99% (з 400 – 397, з них переважна більшість була головами колгоспів – 373 і тільки близько 11% – директорами радгоспів – 24 чол.) Щодо контингенту однорічних шкіл при сільськогосподарських вузах [10, арк.171-172], в кожній із них навчалися на підвищенні кваліфікації особи, направлені із суміжних областей. Так, в Українській сільськогосподарській академії було заплановано прийняти на навчання 100 осіб з Київської і Чернігівської областей, виконано план на 99% - було зараховано 99 осіб, з яких вищу спеціальну освіту мали 7, середню спеціальну – 88, середню загальну 4 чол. Контингент слухачів за посадами розподілився слідуєчим чином – голови колгоспів та їх заступники – 5, бригадири і завідувачі фермами – 32, агрономи – 32, зоветпрацівники – 17, інженери і техніки – 5, партійні і радянські працівники – 7, інші – 1. Житомирський сільськогосподарський інститут організував однорічну школу для підвищення кваліфікації спеціалістів з Житомирської, Волинської і Ровенської областей; план прийому було виконано на 96% , причому з 100 чол. плану – 96 навчалася, з них вищу освіту спеціальну мали 8 осіб, середню спеціальну – 60 чол., середню загальну - 11, а також неповну середню – 2 особи. За посадами контингент слухачів розподілився слідуєчим чином: голови колгоспів - 7, бригадири і завідувачі фермами – 24, агрономи – 35, зоветпрацівники – 12, інженери – 2, партійні

і радянські працівники – 7, інші – 9 осіб [10, арк. 169-172].

В середині 60-х рр. ХХ ст. виникла ще одна форма підвищення кваліфікації керівних кадрів колгоспів і радгоспів – міжобласні трирічні школи по підготовці керівних колгоспних і радгоспних кадрів. На 1965 р. план прийому склав 360 чол.; відбір проводився управліннями сільського господарства Міністерства сільського господарства УРСР з числа голів та заступників голів колгоспів, директорів радгоспів та їх заступників, керуючих відділками, завідуючих фермами, які мали неповну середню та загальну середню освіту; фінансування витрат на утримання слухачів першого року навчання здійснювалося за рахунок загальних асигнувань на підготовку кадрів по Міністерству сільського господарства на 1965 р.

Подальше впорядкування системи підвищення кваліфікації керівних кадрів колгоспів і радгоспів відбулося у 1966 р. На виконання постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 15.01.1966 р. №38 для підвищення кваліфікації керівних кадрів і спеціалістів сільського господарства, які мають вищу освіту, в 1965-1966 учбовому році однорічні школи підготовки керівних кадрів та курси підвищення кваліфікації спеціалістів сільського господарства було реорганізовано у факультети підвищення кваліфікації керівних кадрів колгоспів, радгоспів і спеціалістів сільського господарства при сільськогосподарських вузах [12, с.3], причому на цих факультетах створювалися два відділення з різним строком навчання – для відділення підготовки керівних кадрів колгоспів і радгоспів визначався термін 6 місяців, а для відділення підвищення кваліфікації керівних кадрів колгоспів і радгоспів та спеціалістів сільського господарства термін навчання встановлювався 3 місяці. На навчання направлялися переважно особи, які мали вищу освіту, з числа голів колгоспів, директорів радгоспів, спеціалістів сільського господарства, районних виробничих управлінь сільського господарства та інших сільськогосподарських органів, сільськогосподарських учбових закладів, професійно-технічних училищ тощо. Було також визначено, що підвищення кваліфікації слід проводити через кожні п'ять років роботи.

Окремим пунктом цієї постанови було визначено, що підвищення кваліфікації працівників із середньою спеціальною освітою буде проводитися у школах підвищення кваліфікації сільськогосподарських кадрів при сільськогосподарських технікумах, які створювалися на базі курсів підвищення кваліфікації спеціалістів сільського господарства колгоспів і радгоспів; термін навчання на курсах встановлювався для спеціалістів сільського господарства і будівництва у 2 місяці і для керівників відділками, бригадирів виробничих бригад, заві-

дуючих тваринницькими фермами колгоспів і радгоспів до 3 місяців.

Такі заходи змогли суттєво покращити кадрову проблему в сільському господарстві УРСР. В травні 1966 р. тут працювало понад 36 тис. спеціалістів з вищою освітою. Потреба в щорічному підвищенні їх кваліфікації становила понад 7 тис. чол., з цієї причини Рада Міністрів Української РСР висловила прохання до Міністерства сільського господарства встановити на 1967 р. контингент слухачів курсів підвищення кваліфікації і відділень керівних кадрів колгоспів і радгоспів у кількості 7260 чол., які направлялися: на курси підвищення кваліфікації спеціалістів сільського господарства – 4500 чол.; на відділення підготовки керівних кадрів колгоспів і радгоспів – 960 чол.; на відділення підвищення кваліфікації керівних кадрів колгоспів і радгоспів – 800 чол.; на річні заочні економічні факультети підвищення кваліфікації керівних кадрів і спеціалістів сільського господарства – 1000 чол. [13, арк.63]

Ця потреба не була задоволена повністю, план підвищення кваліфікації спеціалістів сільського господарства було встановлено в кількості 5460 чол., в т.ч. на відділення підготовки керівних кадрів колгоспів і радгоспів – 960 чол., відділення підвищення кваліфікації керівних кадрів колгоспів і радгоспів і спеціалістів сільського господарства – 4500 чол. [14, арк.64]

У 1966 р. міжобласні трирічні школи по підготовці керівних кадрів колгоспів і радгоспів реорганізувалися в сільськогосподарські технікуми по підготовці керівних кадрів колгоспів і радгоспів. Щорічний прийом становив 360 чол., до них приймали осіб віком до 40 років із числа заступників голів колгоспів, керуючих відділками радгоспів, бригадирів виробничих бригад, завідуючих тваринницькими фермами колгоспів і радгоспів, які мали освіту в обсязі не нижче неповної середньої школи, працювали на вказаних посадах не менше трьох років і склали вступні екзамени. Термін навчання у новостворюваних сільськогосподарських технікумах встановлювався для осіб, які мали неповну середню освіту – 3 роки; для осіб з середньою освітою – 2 роки [14, с.3-9].

У кінці 60-х рр. ХХ ст. в Українській РСР при сільськогосподарських вузах діяли 12 факультетів, в яких щорічно навчалися і підвищували кваліфікацію 1800 чол. керівних кадрів колгоспів і радгоспів та 3800 чол. спеціалістів сільського господарства [15, арк. 156]. Для підвищення кваліфікації спеціалістів із середньою освітою при науково-дослідних установах і технікумах організовано 32 школи підвищення кваліфікації сільського господарства кадрів. Школи по підвищенню кваліфікації працівників сільського господарства з серед-

ною спеціальною освітою діяли в 3 технікумах – Полтавському технікумі по підготовці керівних кадрів колгоспів і радгоспів, Хорольському технікумі механізації сільського господарства, Лубенському сільськогосподарському технікумі бухгалтерського обліку [15, арк. 158].

Висновки. В період 50-60-х рр. XX ст. в Українській РСР відбуваються суттєві зміни в підготовці і підвищенні кваліфікації керівних кадрів колгоспів і радгоспів і спеціалістів сільського господарства. Серед основних – реорганізація системи однорічних шкіл підготовки керівних кадрів та шестимісячних курсів підвищення кваліфікації спеціалістів сільського господарства у факультети підвищення кваліфікації керівних кадрів колгоспів, радгоспів і спеціалістів сільського господарства при сільськогосподарських вузах і міжобласних трирічних шкіл по підготовці керівних кадрів колгоспів і радгоспів у сільськогосподарській технікумі по підготовці керівних кадрів колгоспів і радгоспів. Це дозволило оптимізувати систему підготовки спеціалістів сільського господарства, зосередивши її в навчальних закладах освіти – вузах і технікумах, таким чином завершити формування самої структури системи сільськогосподарської освіти від нижчої до вищої ланки – від училищ до технікумів і вищих учбових закладів, які здійснювали підготовку і підвищення кваліфікації фахівців сільського господарства всіх рівнів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Литвин В.М. Україна у першому повоєнному десятилітті (1946-1955) [Текст]/ В.М.Литвин. – Київ: Видавничий дім «Лі-Терра», 2004. – 240 с.; Нікілев О.Ф. Виробнича інтелігенція українського села (середина 40-х – середина 60-х рр. XX ст.): Монографія [Текст]/О.Ф.Нікілев – Дніпропетровськ: Видво Дніпропетр.ун-ту, 2004 – 208 с.; Даниленко В.М. Повоєнна Україна: нариси соціальної історії (др. пол.1940-х – сер.1950-х рр.). В 3 частинах. Частина 3.: Монографія [Текст] /В.М.Даниленко – Київ: Ін-т історії НАН України, 2010 – 336 с.; Жмур В.С. Кадри для села: Монографія [Текст]/В.С.Жмур – Кіровоград, 2007 - 106 с.; Сігаєва Л.С. Розвиток освіти дорослих в Україні (др. пол. XX – п. XXI ст.): Монографія [Текст] /Л.С.Сігаєва – К.: ЕКМО, 2010. – 419 с.; Курило В.М. Освіта України і науково-технічний та соціальний прогрес: історія, досвід, уроки: Монографія [Текст] /В.М.Курило - Київ: Деміург, 2006. – 432 с.; Нестерова Л.В. Профтехосвіта України XX – поч. XXI ст. : Монографія [Текст] / Л.В.Нестерова - Київ: Педагогічна думка, 2012. – 120 с.; Лікарчук І.Л. Професійно-технічна освіта України: історичний шлях і перспективи: Монографія [Текст] /І.Л.Лікарчук – Київ: Педагогіка, 1999. – 287 с.
2. Сергійчук О.М. Вища школа України в умовах лібералізації суспільного життя 1953-1964 рр.: Автореф. дис...канд.іст.наук. – П.-Хмельницький, 2002 - 20 с.; Сворака С.Д. Освіта у західноукраїнському регіоні в 1944-1964 роках: Деякі аспекти історії, політики та педагогіки [Текст] /С.Д.Сворака – Київ: Правда Ярославичів, 1998. - 40 с.; Герєгова С.В. Освіта у західноукраїнському регіоні (друга половина 40-х – перша половина 50-х років XX ст.): Автореф. дис...канд.іст.наук. – Чернівці, 2004. – 19 с.; Брехунець Н.С. Навчальні заклади освіти України 50-80-х рр. XX ст.: історіографія: Автореф. дис...канд. іст.наук. – Київ, 2006. – 20 с.; Васильчук Т.В. Відновлення та розвиток вищої освіти в Україні (1943-1950 рр.): Автореф. дис...канд. іст.наук. – Запоріжжя, 2007- 20 с.; Куцаєва Т.О. Розвиток вищої освіти в УРСР (1965-1985 рр.): Автореф. дис...канд.іст.наук. – Київ, 2007- 22 с.; Зайчук В.О. Проблеми підготовки кадрів у професійно-технічних училищах сільськогосподарського профілю в Україні (1969-1995 рр.):Монографія [Текст] /В.О.Зайчук – Київ: Генеза, 1997. – 170 с.; Головінов В.П. Професійно-технічна освіта Слобожанщини: документальний нарис [Текст] /В.П.Головінов – Харків: Прапор, 1998. – 112 с.; Лікарчук І.Л. Професійно-технічна освіта України: історичний шлях і перспективи: Монографія [Текст] /І.Л.Лікарчук – Київ: Педагогіка, 1999. – 287 с.; Близняк Р.О. Вища аграрна освіта України в др.пол. XX ст.:історіографія питання: Автореф. дис... канд.іст.наук. – П.-Хмельницький, 2014 – 16 с.
3. Онопченко С.В. Розвиток інженерно-педагогічної освіти в Україні (др.пол. XX ст.): Автореф. дис...канд. пед.наук. – Луганськ, 2011. – 20 с.; Кучеренко Г.В. Освіта працюючої молоді та підлітків УРСР (1943-1950 рр.): Автореф. дис...канд.іст.наук. – Черкаси, 2011. – 20 с.; Михальчук О.Л. Волинське село: культура, освіта, релігійне життя (1964-1985 рр.): Автореф. дис...канд.іст.наук. – Луцьк, 2010. – 20 с.; Коханко О.М. Становлення і розвиток підготовки кваліфікованих робітничих кадрів з середньою освітою в Україні (1969 – 1994 рр.): [Текст] дис...канд.пед.наук. – Київ, 1995. – 299 с.
4. ЦДАВО України, Ф.Р-2, Оп.9, Спр.751
5. ЦДАВО України, Ф.Р-2, Оп.8, Спр.10694
6. ЦДАВО України, Ф.Р-2, Оп.№9, Спр.4614
7. ЦДАВО України, Ф.Р-2, Оп.№9, Спр. 6072
8. Постанова Ради Міністрів Української РСР №1417 «Про підготовку і підвищення кваліфікації керівних кадрів колгоспів і радгоспів» //Збірник постанов і розпоряджень Уряду УРСР. – Державне видавництво Політичної літератури УРСР. – 1961. - №9, ст.110
9. ЦДАВО України, Ф. Р-2, оп.№№9, Спр. 9017
10. ЦДАВО України, Ф. Р-2, Оп. №10, Спр. 3238
11. ЦДАВО України, . Р-2, оп.№10, Справа 3239
12. Постанова ЦК КП України і Ради Міністрів Української РСР №306 «Про дальше поліпшення системи підвищення кваліфікації керівних кадрів колгоспів і радгоспів та спеціалістів сільського господарства // Збірник постанов і розпоряджень Уряду УРСР. – Державне видавництво Політичної літератури УРСР. – 1966. - №4, ст.40.

13. ЦДАВО України Ф. Р.-2, Оп.№13, т.ІІ, Спр. 1243

14. Постанова ЦК КП України і Ради Міністрів Української РСР №660 «Про організацію сільськогосподарських технікумів по підготовці керівних кадрів колгоспів і радгоспів» // Збірник постанов і розпоряджень Уряду УРСР. – Державне видавництво Політичної літератури УРСР. – 1966. - №8, ст. 80

15. ЦДАВО України, Ф.Р-2, Оп. №13, Спр. 4306

Стаття надійшла до редакції 15.04.2015

REFERENCES:

1. *Ly'tvy'n V.M.* Ukrayina u pershomu povoyennomu desyaty`litti (1946-1955) (Ukraine in the first post-war decade (1946-1955)). – Ky`yiv: *Vy`davny`chy`j dim «Li-Terra»*, 2004. – 240 p.; *Nikilyev O.F.* Vy`robny`cha inteli-genciya ukrayins`kogo sela (sere-dy`na 40-x – sere-dy`na 60-x rr. XX st.): Monografiya) (Production intellectuals Ukrainian village (mid 40's - mid 60's. XX century.) Monograph)) – Dnipropetrovs`k: *Vy`d-vo Dnipropetr.un-tu*, 2004 – 208 p.; *Dany`lenko V.M.* Povoyenna Ukrayina: nary`sy` social`noyi istoriyi (dr. pol.1940-x – ser.1950-x rr.). V 3 chasty`nax. Chasty`na 3.: Monografiya) (Postwar Ukraine: Essays Social History (dr. Pol.1940's - ser.1950's.). In 3 parts. Part 3.: Monograph)) – Ky`yiv: *In-t istoriyi NAN Ukrayiny`*, 2010 – 336 p.; *Zhmur V.S.* Kadry` dlya sela: Monografiya (Staffing for the village Monograph) – Kirovograd, 2007 - 106 p.; *Sigayeva L.S.* Rozvy`tok osvity` dorosly`x v Ukrayini (dr.pol. XX – p. XXI st.): Monografiya (The development of adult education in Ukraine (dr.pol. XX - Mr. XXI century.) Monograph)) – K.: *EKMO*, 2010. – 419 p.; *Kury`lo V.M.* Osvita Ukrayiny` i naukovy`-texnichny`j ta social`ny`j progres: istoriya, dosvid, uroky` : Monografiya) (Education Ukraine and technological and social progress: history, experience, lessons Monograph)) - Ky`yiv: *Demiurg*, 2006. – 432 p.; *Nesterova L.V.* Prof-texosvita Ukrayiny` XX – poch. XXI st. : Monografiya) (Professional and technical education Ukraine XX - early. XXI century. Monograph) - Ky`yiv: *Pedagogichna dumka*, 2012. – 120 p.; *Likarchuk I.L.* Profesijno-texnichna osvita Ukrayiny` : istoriy`chny`j shlyax i perspekty`vy` : Monografiya (Vocational training Ukraine's historical path and prospects: Monograph)) – Ky`yiv: *Pedagogika*, 1999. – 287 p.
2. *Sergijchuk O.M.* Vy`shha shkola Ukrayiny` v umovax liberalizaciyi supil`nogo zhy`ttya 1953-1964 rr.: Av-toref. dy`s...kand.ist.nauk. (Graduate School of Ukraine in a liberalized life supilnoho 1953-1964 biennium.: Author. dis ... kand.ist.nauk) – P.-Xmel`ny`cz`ky`j, 2002 - 20 p.; *Svorak S.D.* Osvita u zaxidnoukrayins`komu regioni v 1944-1964 rokax: Deyaki aspekty` istoriyi, polity`ky` ta pedagogiky` (Education in Western Ukraine in 1944-1964 years: Some aspects of the history, politics and pedagogy)) – Ky`yiv: *Pravda Yaroslavly`chiv*, 1998. - 40 p.; *Geregova S.V.* Osvita u zaxidnoukrayins`komu regioni (druga polovy`na 40-x – persha polovy`na 50-x rokiv XX st.): Avtoref. dy`s...kand.ist.nauk (Education in Western Ukraine (the second half of the 40's - early 50 th century.): Author. dis ... kand.ist.nauk). – Chernivci, 2004. – 19 p.; *Brexunecz` N.S.* Navchal`ni zaklady` osvity` Ukrayiny` 50-80-x rr. XX st.: istoriografiya: Avtoref. dy`s...kand. ist.nauk (Educational institutions Ukraine 50-80's. XX century.: historiography: Author. Thesis ... candidate. ist.nauk). – Ky`yiv, 2006. – 20 p.; *Vasy`lchuk T.V.* Vidnovlennya ta rozvy`tok vy`shhoyi osvity` v Ukrayini (1943-1950 rr.): Avtoref. dy`s...kand. ist.nauk (Renovation and development of higher education in Ukraine (1943-1950 years.): Author. dis ... kand. ist.nauk). – Zaporizhzhya, 2007- 20 p.; *Kuczayeva T.O.* Rozvy`tok vy`shhoyi osvity` v URSR (1965-1985 rr.): Avtoref. dy`s...kand.ist.nauk (The development of higher education in the USSR (1965-1985 gg.): Author. dis ... kand.ist.nauk). – Ky`yiv, 2007- 22 p.; *Zajchuk V.O.* Problemy` pidgotovky` kadriv u profesijno-texnichny`x uchy`ly`shhax sil`s`kogospodars`kogo profilyu v Ukrayini (1969-1995 rr.): Monografiya (Problems of training in vocational schools of agricultural profile in Ukraine (1969-1995 years.) Monograph)) – Ky`yiv: *Geneza*, 1997. – 170 p.; *Golovinov V.P.* Profesijno-texnichna osvita Slobozhanshhy`ny` : dokumental`ny`j nary`s (Vocational education Slobozhanshchina: Documentary essay). – Xarkiv: *Prapor*, 1998. – 112 p.; *Likarchuk I.L.* Profesijno-texnichna osvita Ukrayiny` : istoriy`chny`j shlyax i perspekty`vy` : Monografiya (Vocational training Ukraine's historical path and prospects: Monograph). – Ky`yiv: *Pedagogika*, 1999. – 287 p.; *Bly`znyuk R.O.* Vy`shha agrarna osvita Ukrayiny` v dr.pol. XX st.: istoriografiya py`tannya: Avtoref. dy`s...kand.ist.nauk (Higher agricultural education in Ukraine dr.pol. The twentieth century.: Historiography questions: Author. dis ... kand.ist.nauk). – P.-Xmel`ny`cz`ky`j, 2014 – 16 p.
3. *Onopchenko S.V.* Rozvy`tok inzhenerno-pedagogichnoyi osvity` v Ukrayini (dr.pol. XX st.): Avtoref. dy`s...kand.ped.nauk (The development of engineering and teacher education in Ukraine (dr.pol. XX c.): Author. dis ... kand.ped.nauk). – Lugans`k, 2011. – 20 p.; *Kucherenko G.V.* Osvita pracuyuchoyi molodi ta pidlitkiv URSR (1943-1950 rr.): Avtoref. dy`s...kand.ist.nauk (Education of young workers and young Ukrainian SSR (1943-1950 gg.): Author. dis ... kand.ist.nauk). – Cherkasy`, 2011. – 20 p.; *My`xal`chuk O.L.* Voly`ns`ke selo: kul`tura, osvita, religijne zhy`ttya (1964-1985 rr.): Avtoref. dy`s...kand.ist.nauk (Volyn village: culture, education, religious life (1964-1985 gg.): Author. dis ... kand.ist.nauk). – Lucz`k, 2010. – 20 p.; *Koxanko O.M.* Stanovlennya i rozvy`tok pidgotovky` kvalifikovany`x robitny`chy`x kadriv z seredn`oyu osvitoyu v Ukrayini (1969 – 1994 rr.) (Formation and development of training skilled labor force with secondary education in Ukraine (1969 - 1994 years.): [Text] dis ... kand.ped.nauk). – Ky`yiv, 1995. – 299 p.
4. Central`ny`j derzhavny`j arxiv vy`shhy`x organiv vlady` ta upravlinnya Ukrayiny` (Central State Archives of higher authorities and government of Ukraine), F.R-2, Op.9, Spr.751
5. Central`ny`j derzhavny`j arxiv vy`shhy`x organiv vlady` ta upravlinnya Ukrayiny` (Central State Archives of higher authorities and government of Ukraine), F.R-2, Op.8, Spr.10694
6. Central`ny`j derzhavny`j arxiv vy`shhy`x organiv vlady` ta upravlinnya Ukrayiny` (Central State Archives of higher authorities and government of Ukraine), F.R-2, Op.№9, Spr.4614
7. Central`ny`j derzhavny`j arxiv vy`shhy`x organiv vlady` ta upravlinnya Ukrayiny` (Central State Archives of higher authorities and government of Ukraine), F.R-2, Op.№9, Spr. 6072

8. Postanova Rady` Ministriv Ukrayins`koyi RSR №1417 «Pro pidgotovku i pidvy`shhennya kvalifikaciyi kerivny`x kadriv kolgospiv i radgospiv» (Resolution of the Council of Ministers of the Ukrainian SSR №1417 «On the preparation and training of cadres collective and state farms.»)//*Zbirny`k postanov i rozporyadzen` Uryadu URSSR. – Derzhavne vy`davny`czstvo Polity`chnoyi literatury` URSSR. – 1961. - №9, st.110*
9. Central`ny`j derzhavny`j arxiv vy`shhy`x organiv vlady` ta upravlinnya Ukrayiny` (Central State Archives of higher authorities and government of Ukraine), F. R-2, op.№№9, Spr. 9017
10. Central`ny`j derzhavny`j arxiv vy`shhy`x organiv vlady` ta upravlinnya Ukrayiny` (Central State Archives of higher authorities and government of Ukraine), F. R-2, Op. №10, Spr. 3238
11. Central`ny`j derzhavny`j arxiv vy`shhy`x organiv vlady` ta upravlinnya Ukrayiny` (Central State Archives of higher authorities and government of Ukraine), . R-2, op.№10, Sprava 3239
12. Postanova CzK KP Ukrayiny` i Rady` Ministriv Ukrayins`koyi RSR №306 «Pro dal`she polipshennya sy`stemy` pidvy`shhennya kvalifikaciyi kerivny`x kadriv kolgospiv i radgospiv ta specialistiv sil`s`kogo gospodarstva (Resolution CPCC Ukraine and the Council of Ministers of the Ukrainian SSR №306 «On further improvement of training cadres collective and state farms and agricultural specialists.»)// *Zbirny`k postanov i rozporyadzen` Uryadu URSSR. – Derzhavne vy`davny`czstvo Polity`chnoyi literatury` URSSR. – 1966. - №4, st.40.*
13. Central`ny`j derzhavny`j arxiv vy`shhy`x organiv vlady` ta upravlinnya Ukrayiny` (Central State Archives of higher authorities and government of Ukraine). F. R.-2, Op.№13, t.II, Spr. 1243
14. Postanova CzK KP Ukrayiny` i Rady` Ministriv Ukrayins`koyi RSR №660 «Pro organizaciyu sil`s`kogospodars`ky`x texnikumiv po pidgotovci kerivny`x kadriv kolgospiv i radgospiv» (Resolution CPCC Ukraine and the Council of Ministers of the Ukrainian SSR №660 «On organization of agricultural colleges for training cadres of collective and state farms.»)// *Zbirny`k postanov i rozporyadzen` Uryadu URSSR. – Derzhavne vy`davny`czstvo Polity`chnoyi literatury` URSSR. – 1966. - №8, st. 80*
15. Central`ny`j derzhavny`j arxiv vy`shhy`x organiv vlady` ta upravlinnya Ukrayiny` (Central State Archives of higher authorities and government of Ukraine), F.R-2, Op. №13, Spr. 4306

Кропивко Елена Михайлівна – кандидат історичних наук, доцент
Національний університет біоресурсів і природокористування України
Адреса: 03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 15
E-mail: olena_k@meta.ua

Kropyvko Olena Myhaylivna – PhD in history, associate professor
National university of life and environmental sciences of Ukraine
Address: 15, Heroiv Oborony Str., Kyiv, 03041, Ukraine
E-mail: olena_k@meta.ua